

Hrytsenko L. L.

Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF SEEKING A COMPROMISE INVESTMENT DECISIONS

Summary

In the article the methodological possibilities of scientific substantiation of searching mechanisms compromise were considered. In the article were investigated theoretical concepts of economy, which pay attention to the reflection problem of interaction between the state and business in the process of providing development of the national economy through joint investment. The necessity of resolving conflicts that arise as the interaction between the parties and in the middle of each side was described.

Key words: state, business, investment sphere, compromise decisions, economic interests, joint investment.

УДК 35.354

Дейч М. Є.

Інститут економіки промисловості Національної академії наук України

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ: ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ

У статті розкриваються сутність, природа, роль соціальної відповідальності національної еліти України за умов загострення системної кризи. На підставі результатів авторського експертного опитування з проблем соціальної відповідальності продіагностовано її стан. Автор розкриває значущість соціально відповідальної поведінки національної еліти щодо стабілізації ситуації в країні і пропонує шляхи виходу з кризового стану та укріплення соціально відповідальних дій людини, суспільства, держави.

Ключові слова: соціальна відповідальність, національна владна еліта, системна криза, суспільні відносини, поведінка, людина, держава.

Актуальність проблеми соціальної відповідальності суб'єктів соціальних відносин за сучасних нестабільних та кризових умов набуває особливо високої значущості. Це пов'язано з тим, що існування суспільства як такого на сьогодні ставиться під сумнів, якщо в ньому відсутні об'єднуювальні механізми, свідомі відповідальні дії тих суб'єктів, від яких залежить доля держави, її майбутнє і майбутнє тих людей, які живуть і працюють в країні. Особливої значущості за сучасних умов набуває проблема соціальної відповідальності національної еліти України – передусім політичної, управлінської, інтелектуальної, духовної, які мають об'єднатися заради спасіння нації і збереження цілісності української держави. Саме від неї залежить, чи буде затребуваною соціальна відповідальність основних суб'єктів суспільних відносин, наскільки можливим буде розвиток взаємовідповідальності людини, громадянського суспільства, держави, влади та бізнесу.

В українському суспільстві є значне коло перешкод до становлення соціальної відповідальності. Перш за все, укорінилися процеси зрощування влади і бізнесу, в результаті яких склалися кланово-олігархічні відносини, які визначають об'єднання інтересів олігархів і політичної верхівки. Україна має власну і політичну, і управлінську, і інтелектуальну, і духовну, і бізнес-еліту, за сучасних умов формується новий сегмент в структурі національної еліти – еліта воєнна. Зміцнення її позицій загрожує перетворенню України на державу воєнного типу, де зазвичай царює механічна солідарність (примусова), і основні ресурси спрямовуються не на розвиток інтелектуального, людського, економічного потенціалу суспільства, а на створення воєнно-промислового комплексу, розвиток воєнного потенціалу. Тому на сьогодні вкрай важливим завданням стратегічного значення є по-

долання кризи еліт, формування і об'єднання національної еліти – і політичної, і інтелектуальної, і духовної за принципами професійності і відповідальності у своїй сфері, щоб виступити міцним консолідованим суб'єктом суспільних відносин і мати вплив на процеси суспільних перетворень. Час «зламу» має перетворитися на час «докорінних змін і оновлення» системи на засадах соціальної відповідальності і відданості національних еліт суспільному благу. Це для країни найкращий вибір, коли в системі управління актуалізуються питання соціальної відповідальності як регулятора суспільних відносин, як моральної чесноти основних соціальних суб'єктів.

Ступінь наукової розробленості проблеми і аналіз останніх публікацій. У науковій літературі значне коло дослідників визначають роль механізмів реалізації соціальної відповідальності в системі державного і корпоративного управління. Цю проблему досліджують відомі вчені – Р. Акофф, У. Петті, Х. Ленк, Х. Боуен, Е. Карнегі, А. Керролл, М. Крамер, Р. Оуен, М. Портер, Д. Рокфеллер, Н. Фрідмен та ін. Соціологічний аспект формування, прояву соціальної відповідальності розкривається в роботах А. Тойнбі, Р. Арона, Д. Рісмана, Е. Гідденса, В. Віндельбанда, Т. Парсонса, Ю. Габермаса. Тісний взаємозв'язок між соціальною згуртованістю та соціальною відповідальністю визначається в наукових працях Е. Дюркейма, а пошук найбільш ефективних засобів цілераціональної і цінніснаціональної поведінки, лідерства і легітимності влади – в роботах М. Вебера.

Сутність, структуру, значення еліт в системі суспільних відносин досліджують Г. Моска, В. Партето, Г. Дюпра, Л. Боден, Х. Ортега-і-Гасет, Р. Міхельс, А. Етционі, Т. Дей та ін. Серед українських вчених цей напрям досліджень фокусу-

ється переважно в роботах соціологів – М. Шульги, Ю. Саєнка, О. Вишняка, В. Врублевського, А. Зоткіна, О. Квасниці та ін. Серед фахівців з соціального управління заслуговують на увагу роботи М. Саприкіної, В. Орлова, Б. Буркінського, В. Гріщука, О. Ляшенко та ін.

Серед західноєвропейських філософських досліджень, присвячених проблемам соціальної відповідальності, необхідно відзначити роботи К. Апеля, В. Гюсля, Г. Йонаса, Е. Левінаса, М. Ріделя. В Україні філософське тлумачення цієї категорії містяться в наукових працях А. Ермоленко, В. Малахова, Л. Ситниченко та ін. Серед наукових пошуків вітчизняних вчених найбільш системно і комплексно досліджується феномен соціальної відповідальності фахівцями соціально-економічної спрямованості – А. Колотом, О. Грішновою, Г. Задорожним, О. Герасименко, А. Плахотним, В. Петухом, В. Шаповал та ін. Вони системно досліджують багатосуб'єктну природу соціальної відповідальності, у центрі якої – людина як первинний носій соціально відповідальної поведінки.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Авторами розроблено теоретичні засади соціальної відповідальності на особистісному, корпоративному, інституціональному та державному рівнях. Проте, незважаючи на значну кількість публікацій, наукових розробок, бракує тих, які присвячені соціальній відповідальності національної еліти.

Мета статті – розкрити природу та роль соціальної відповідальності національної еліти України в системі суспільних відносин в Україні.

Виклад основного матеріалу. Перед тим як з'ясувати сутнісні характеристики соціальної відповідальності національної еліти, необхідно з'ясувати визначення самого поняття «еліта», «національна еліта». Еліта – (від франц. elite – обраний, кращий) – це люди з найвищим соціальним статусом у галузі їх персональної діяльності (В. Парето); найактивніші в політичному сенсі – організована меншість, що орієнтується на здобуття влади (Г. Моска); найбагатші в матеріальному плані і тому спроможні впливати на соціальні процеси; з великим інтелектуальним потенціалом і моральними перевагами порівняно з іншими (Л. Боден), з високим почуттям відповідальності (Х. Ортега-і-Гасет). Дослідники пропонують розглядати еліти як певну множину, що утворюється через сукупність різних типів еліт – політичної, адміністративної, інтелектуальної, економічної, військової, технологічної, духовної, культурної, а узагальнюючий висновок, до якого приходять багато науковців. Український дослідник С. Вовканич дає вдале визначення поняттю «національні еліти» і розуміє під ним «відкриту систему з перманентними процесами, до яких може долучитися кожен, хто здатний своїм інтелектом, духом, хистом, творчістю, діяльністю та іншими достоїнствами, особистими якостями збагатити національну скарбницю знань, досвіду, цінностей, здобутків» [1, с. 189-197].

Соціальна відповідальність української еліти безпосередньо пов'язана з кризою еліти – в державі на сьогодні ще не витворилася національна еліта, яка здатна виконувати свої обов'язки, втілювати свою історичну місію – сприяти об'єднанню країни, консолідації нації, сповідувати і втілювати в життя національну ідею, кращі духовні цінності українського народу, виробити чіткий стратегічний курс розвитку країни на коротко-, середньо-, довгострокову перспективу, нести від-

повідальність. Питанню кризи сучасної української еліти присвячено багато праць вітчизняних вчених, переважно соціологічної спрямованості. Проте роль і значущість соціальної відповідальності в життєдіяльності соціуму за нестабільних кризових умов, які загрожують втраті суверенітету країни, її державної цілісності різко зростає, на сьогодні актуалізується завдання пошуку і відпрацювання механізмів розгортання, утвердження соціальної відповідальності на макро-, мезо-, макрорівнях усіх суб'єктів суспільних відносин і в першу чергу української еліти. Це обумовлено тим, що за умов нестабільності, кризових станів суспільства соціальна відповідальність виступає життєво необхідним механізмом соціальних відносин, який виконує роль «опори» соціального, економічного, суспільного розвитку, перешкоджає розгортанню соціальних ризиків, зміцнює соціальну і національну безпеку країни. Розвиненість культури відповідальних відносин значно підвищує шанси людини, працівників фірм, підприємства розкрити та реалізувати свій потенціал в системі економічних, соціально-трудова, міжособистісних відносин.

Аналіз наукових здобутків щодо розв'язання проблеми соціальної відповідальності різних суб'єктів соціальних відносин доводить, що більшість наукових розробок присвячена розкриттю теоретично-методологічних і прикладних аспектів корпоративної соціальної відповідальності. Значно менше публікацій присвячено проблемі визначення сутності реалізації суб'єктів соціальної відповідальності людини, суспільства і держави, а також окремих соціальних груп. На противагу цьому майже не розроблено залишається проблематика соціальної відповідальності безпосередніх носіїв соціальних якостей і цінностей, які формують систему соціально відповідальних відносин в суспільстві шляхом укріплення суб'єкт-суб'єктних відносин. У зв'язку з цим проблема соціальної відповідальності національної еліти набуває особливої актуальності і значущості з огляду на ті процеси, які відбуваються сьогодні в країні, коли затребуваність її ролі як суб'єкта зростає. Реалізація в суспільстві суб'єкт-суб'єктних відносин з конкретизацією соціальної відповідальності кожного суб'єкту обумовлюють перш за все розкриття природи соціальної відповідальності. Так, у метафізичному баченні відповідальність (поряд із свободою) є первинним феноменом людського існування. Цей концепт передує людському розуму – відповідальність надається людині для її усвідомлення себе і світу через можливість реалізувати свободу вибору. Проте окрема людина, будь-яка нація, нація усвідомлює себе як самість, визначає своє місце й значущість у світі, прагне до своєї гармонічної вбудованості в нього. Отже, соціальна відповідальність спирається на принцип справедливості і охоплює всі сфери суспільного життя, несе в собі метафізичний взаємозв'язок людини зі всім різноманіттям світу і розкриває можливість здійснення свободи вибору, усвідомлюючи його наслідки.

Відповідальність визначає об'єктивно необхідні відносини між особистістю та суспільством, на основі їх взаємних зобов'язань, які реалізуються у свідомій та вольовій поведінці й діяльності, регуляторних механізмах. У широкому сенсі відповідальність є одним з універсальних етичних регуляторів та принципів будь-якої суспільної взаємодії та організації. Соціологи співвідносять соціально-відповідальні відносини з процесами

ефективної демократії, яка репрезентована відповідальною самоорганізацією самих громадян, їх здатністю до відповідальних консенсусних рішень та логік узгоджених колективних дій щодо суспільного блага, від гармонізації інтересів різних соціальних груп.

З іншого боку, соціальну відповідальність членів соціуму правомірно розглядати як показник якості людського і трудового потенціалу суспільства, як чинник набуття конкурентних переваг та забезпечення стійкої соціальної динаміки. Соціальна відповідальність є категорією для визначення міри вольового прояву соціальним суб'єктом свого обов'язку і права вибирати у конкретних умовах оптимальний варіант відношення до дійсності, виходячи з прогресивних інтересів суспільства. Вітчизняні політологи, соціологи, юристи приходять до спільної думки про те, що на сьогодні основні соціальні інститути, що забезпечують існування людини в соціумі, – політика, економіка, екологія, соціальна сфера, наука, сфера безпеки, дозвілля, виховання – все більше втрачають свої гуманістичні духовні виміри. Саме тому фахівці ставлять «діагноз» сучасній цивілізації – її ключовою ознакою виступає криза відповідальності мегамасштабу, що проявляється у зниженні і знеціненні морально-духовних якостей багатьох суспільств, посилюючи непередбачуваність і нестабільність соціальних умов життєдіяльності і країн, і цивілізації в цілому, у розгортанні небезпек, фінансово-економічних, екологічних, гуманітарних, соціальних та політичних криз і катастроф.

Криза інституту відповідальності має особливий прояв в українському соціумі, де соціальна відповідальність ще не набула своєї гуманістичної та консолідуючої функції. Проголошений курс на розбудову демократичної, соціальної, правової держави не був реалізованим. Українська держава не спромоглась на жодну з соціальних реформ, які б слугували інтересам як нації, так і інтересам окремого громадянина. Це підтверджують результати моніторингових досліджень Інституту соціології НАН України [2, с. 531-532]. Так, лише 12,9% населення України вважають, що країні вдалося (частково і повністю) стати демократичною державою, на противагу 51,2% тих, хто так не вважає. Стати Українї правовою державою, на думку лише 6,7% населення вдалося, а 65,1% респондентів дотримуються протилежної думки. Відчувають, що Україна стала соціальною державою лише 8,4% населення, тоді як 60,4% так не вважають. Така картина свідчить про те, що за 24 роки своєї незалежності Українї не вдалося ствердитися в якості демократичної, правової, соціальної держави.

Не відбулася реалізація принципів соціальної держави, перевага була віддана курсу на лібералізацію. А його практична реалізація державою усвідомлюється пересічними українцями як розширення і до того необмежених можливостей «сильних світу цього», порушення принципу соціальної справедливості, звуження можливостей щодо життєзабезпечення. В цьому випадку ані нація, ані окремий громадянин не бачать у власній державі захисника їх прав та інтересів і не пов'язують з нею реалізацію свого майбутнього. А в силу того, що українське суспільство та державно-фінансовий істеблїшмент розпався на окремі угруповання, то кожна з цих замкнених спільнот живе тільки для себе, зайнята лише собою й знає лише такі справи, які стосуються безпосередньо

тільки її [3; 4, с. 93-100]. У зв'язку з цим гостро постає питання формування патріотичної владної еліти в структурі національної еліти.

Владна еліта країни, що знаходиться у кризовому стані, не прагнула до прийняття на себе відповідальності за соціальний стан та розвиток в Україні людини, суспільства. Держава виступала для неї в якості об'єкта – великого механізму реалізації особистих та групових інтересів цієї соціальної групи. Через це сформувалися і закріплюються негативні процеси в системі соціальної взаємодії між людиною, державою, владою, бізнесом, суспільством, втрачається соціальна довіра, зростає поляризація доходів, нація бідніє, вичерпуються ресурси без можливостей їх поновлення, гальмуються і руйнуються процеси кооперації, солідарності тощо.

Результати експертного дослідження, що було проведено фахівцями Інституту економіки промисловості НАН України і присвячене проблемам діагностики соціальної відповідальності в Україні [5, с. 256] виявили, що серед факторів, які сприяють розвитку соціальної відповідальності особистості в українському суспільстві пріоритетним і найбільш впливовим є соціально відповідальна поведінка представників владної еліти – зовнішній фактор.

Для людини в українському суспільстві джерелом становлення соціальної відповідальності особистості є не власні спонукання, мотиви та інтереси, а зовнішні фактори. Експерти з формування особистісної відповідальності, уособлюють з представниками владної еліти через стратегії поведінки, вчинки перших осіб держави, звітність, прозорість дій на усіх рівнях управління (74,7%). Це не випадково, адже еліти створюють вартості (1), своєю діяльністю визначають ціннісний вимір, напрям розвитку та історичну місію держави і народу (2), що забезпечує позицію і роль країни в світовому співтоваристві (3). Способи, механізми, стратегії діяльності еліт, їх способи і стиль життя дають змогу зрозуміти які саме відносини складаються між основними суб'єктами суспільних відносин в країні, що є цінним і пріоритетним, чого саме і якими способами варто добиватися в житті. У класичному розумінні еліти втілюють в своїй поведінці, в своєму стилі життя моделі, які творять пропозиції для інших, з яких можна брати приклад для наслідування, до такого має прагнути українська національна еліта. Значущість реальної соціально-відповідальної поведінки представників владної еліти України для народу є високою і це є особливістю української ментальності, що необхідно врахувати в системі державного управління.

Другим пріоритетом щодо формування соціальної відповідальності людини виступає культура виховання в сім'ї, школі, вузі, що спрямована на наслідування традицій і відтворення серед населення соціально-відповідальних практик, які зароджуються і укріплюються передусім в родині – так вважають 71,5% експертів. Третім пріоритетом виступає правова регламентація стимулювання та підтримки соціально відповідальної поведінки та її реалізація, що стає наслідком впевненості у своєму майбутньому та майбутньому своєї родини (47,5% опитаних). Серединну позицію серед факторів сприяння розвитку соціальної відповідальності особистості в українському суспільстві зайняли фактори соціального середовища – сприятливий морально-психологічний клімат вдома, на роботі, в суспільстві, приклад соціаль-

но відповідальної поведінки з боку інших людей (як мешканців України, так і мешканців інших країн) – по 33,5%. На периферії ядра опинилися інформаційне забезпечення (29,1%) та ментальність, традиції (21,5%). Таким чином, виявлена картина розкриває специфіку настанов на розвиток соціальної відповідальності особистості в українському варіанті – через зовнішні зміни в існуючій системі суспільних відносин, їх оновлення на підґрунті відповідальної поведінки перших осіб держави, колективну відповідальність в сім'ї, школі, вузі та визначення правових норм. Проте найголовніше, що утворює особистісну установку на соціально відповідальну поведінку – внутрішня потреба індивіда самому бути відповідальним на сьогоднішній день не виступає провідною детермінантою. Це необхідно врахувати владній еліті і своєю соціально-відповідальною поведінкою стимулювати цей процес. Це також пов'язано з відсутністю суспільного запиту на самодостатню відповідальну успішну людину як тип особистості, а також ментальними чинниками. Це є і продуктом нездорових соціальних відносин та вкрай нестабільних соціальних умов життєдіяльності соціуму. На сьогодні відсутні внутрішні передумови для становлення та виховання «людини відповідальної».

Проте сучасний світ кидає виклики людству і кожній країні, відповідь на які має дає кожний суб'єкт геополітичних процесів і один з ключових серед них – людину якого типу буде «вирощувати» та чи інша держава для того, щоб забезпечити собі внутрішню та зовнішню безпеку і можливість до саморозвитку, процвітання і конструктивної адаптації в глобалізованому світі. Сама природа соціальної відповідальності у сучасному її розумінні закладає підґрунтя стійкої соціальної динаміки, тісних взаємозв'язків, що гальмує процеси атомізації та індивідуалізації відносин в соціальній і трудовій сферах протистоїть явищам десоціалізації відносин, «розірваності», ерозії «культури солідарності». І зарубіжні (Х. Йонас) [6, с. 400], і вітчизняні вчені (А. Колот, О. Грішнова [7, с. 501], Г. Задорожний [8, с. 266]) сходяться у тому, що має відбутися процес переходу «людини економічної», «людини споживаючої» до «людини соціально відповідальної», «людини духовної». Високу значущість надає відповідальності Джон Ледд, який розглядає відповідальність як сутнісну характеристику людини, людства у цілому [9].

Проте в українському суспільстві, яке знаходиться у стані затяжної системної кризи, а його політична та соціально-економічна сфери руйнуються, вкрай складно перейти на оновлену систему соціальних відносин, в основі якої – соціальна відповідальність. Соціально відповідальною людиною може бути лише тоді, коли вона сама для себе бере таку модель, отримує від цього і нематеріальні, і матеріальні надбання. Духовна сфера українського суспільства також переживає складний період з втратами традиційних цінностей і регуляторів суспільного життя, відсутні спільна мета розвитку, зв'язок між людиною і державою, що унормовує відносини соціальної недовіри, відчуження. Саме тому населення країни ставить під сумнів розгортання та утвердження соціально відповідальних відносин, воно не бачить ефекту від цього в умовах корупції та тінювих відносин, а найголовніше, воно не сприймає само себе як рушійного суб'єкта, який має сам вибудовувати соціально-відповідальні відносини в країні.

На думку Х. Ортеги-і-Гасета, головною ознакою держави є визначення і реалізація суспільної

мети. Держава, стверджує він, виникає тоді, коли примушуються до співжиття групи різного походження. Цей примус не є голим насильством, а є радше заклик до спільної мети, до спільного завдання, що ставиться перед розпорошеними групами. Держава – це передусім план дії, необхідна програма спільної співпраці, яка не можлива без розкриття морально-духовних якостей людини, суб'єктів господарювання і суб'єктів суспільних відносин. А цей заклик здійснює національна еліта, яка «оперує світоглядом, оперує смыслом» [10, с. 119-120], на яку лягає особлива відповідальність за надійне майбутнє країни, регіону, держави, за безпеку і реалізацію потенціалів окремої людини, соціальних груп і спільнот.

Визначення і реалізація «спільного завдання», проєкції майбутнього багатомільйонного суспільства є актом взяття на себе відповідальності національного масштабу. Це акт піднесення свідомості до глобального провидіння долі свого народу, любляче усвідомлення всіх його ментальних недоліків, історичних помилок, хиб і надбань, його можливостей та сподівань. Українське суспільство зараз знаходиться у такому стані, що від соціальної і особистісної відповідальності українського істеблішменту залежить доля української нації, доля країни і кожного її регіону, їхнє спільне майбутнє. Саме тому на сьогодні морально-духовні чесноти, професійність, далекоглядність і стратегічність мислення представників владної еліти стають базовою умовою визначення і реалізації цього «спільного завдання».

Українська національна еліта в цілому та владна еліта зокрема, за роки незалежності не показала зразків відповідальної політики, спрямованої на процвітання української держави, на розкриття людського потенціалу, надання людської свободи. Вона не ставить за мету діяльності подолання у населення страху (втрати доходу, роботи; зростання цін), який роз'їдає принцип суспільного солідаризму, атомізуючи його, роз'єднуючи державу й суспільство. Одночасно з цим владна еліта підкреслює свою готовність керувати країною, але не визнає своєї відповідальності за результати управлінської діяльності, яка сприймається як тимчасове правління для власного збагачення. Таким чином, вона відмовляє собі в майбутньому. Владна еліта України, повинна усвідомити, що несе велику історичну місію і має бути такою елітою, яка втілює українську людиність, яка незалежно від соціального становища й фаху прагне величі України й віддає всі свої сили для об'єднання українського народу в монолітну українську націю та яка прагне до побудови міцної української держави. Тут розуміння сутності того, що таке елітність має важливу роль. Слушною є думка І. Белебехи про те, що елітність – це не просто аристократичне походження, не просто володіння матеріальними багатствами і навіть не просто наявність високої освіченості, вченості, а саме те, в чому втілюються і на що спрямовуються ці всі ресурси, людська енергія. Якщо предметом втілення є творення міцної консолідованої української нації, утвердження, зміцнення і розбудова української державності, економічне процвітання країни, народу, кожного громадянина України, то це – справжня елітність [11, с. 235].

Бачення характерних рис правлячої еліти в контексті соціальної відповідальності в Україні змістовно визначив член-кореспондент НАН України М. Шульга, який зазначив, що провідною її якістю як раз і виступає відсутність у неї такої риси, як від-

повідальність. Правляча еліта вирішує свої вузько групові кланові проблеми, що завдає значної шкоди інтересам народу, суспільства і держави.

На шляху утвердження соціально відповідальної поведінки відбувається поглиблення невідповідності між потребою у підвищенні духовно-морального потенціалу соціуму з небажаними негативними змінами в структурі суспільних норм та цінностей, що є свідченням руйнування соціального порядку. Соціальні інститути, які мають підтримувати соціальний порядок в соціумі, розбалансовані через всезагальну безвідповідальність за суспільне благо – процвітаючу державу і утвердження в суспільстві самодостатньої, активної, духовно розвиненої, працьовитої, творчої особистості. Причиною тому є розкоординованість гілок влади, ігнорування виконання положень Конституції і законів, які пишуться в інтересах певних соціальних угруповань, що призвело, як зазначає М. Шульга, до «зависання» країни в довготривалому стані хаосу. В українському суспільстві вся соціальна реальність має умовний характер – у нас начебто ринкова економіка, начебто середній клас, начебто демократія, начебто соціальна держава [12, с. 420-422]. За такого стану речей Україна не може виступати як сильний незалежний суб'єкт геополітичного процесу і ми маємо синдром «начебто державного суверенітету». Безвідповідальність владної верхівки за спільну справу і призвела саме до таких наслідків. Тому самій людині, яка очікує приклади соціальної відповідальності від владної еліти вкрай непросто нести відповідальність за долю своєї країни, виконувати свої громадянські обов'язки. Проте те, що відбувається в країні, зараз різко окреслило ставлення багатьох українців до своєї держави, до своєї великої і малої батьківщини, що позначилося на громадській активності населення. Стало ясно, що влада має сприйматися народам як легітимна, справедлива, така, що забезпечує стабільність і упорядкованість в системі суспільних відносин. Легітимність – це довіра і виправдання влади, тому цей суспільний процес тісно пов'язаний з моральною оцінкою влади, з її здатністю до відповідальних стратегічних дій щодо сьогодення і майбутнього країни, зміцнення її державності, забезпечення умов для гідного рівня життя її населення, можливостей розкриття потенціалу людини. В українському суспільстві нерозвиненість соціальної відповідальності, обмежує регулювання системи відносин основних соціальних суб'єктів і стимулює упорядкування їх взаємодії. Криза відповідальності суспільства і держави за людину призводить до того, що «коло» відповідальності самої людини звужується до мікрорівня – до відповідальності людини за саму себе, за своє життя. Адже щоб зайняти певне соціальне положення, використати можливість кар'єрного зростання, закріпитися на робочому місці, необхідно бути передбачуваним, надійним, чітко виконувати свої трудові обов'язки, нарощувати соціальний капітал, тобто бути відповідальним за свої дії та вчинки, передбачати їх наслідки. Але і така поведінка далеко не завжди гарантує людині успішність в соціальному та професійному колі. Пов'язано це з тим, що в умовах соціального хаосу, який склався в українському суспільстві, в умовах погіршення соціально-психологічної і моральної атмосфери, коли багато людей деморалізовані, розчаровані, поодинокі, девіантна поведінка стає повсякденною нормою, поширюється кількість кримінальних елементів, які носять пряму загрозу особистій безпеці людини, що живе в Україні. Тому соціально відповідальні

відносини як відносини, які створюють внутрішній структурний, моральний соціальний порядок у суспільстві мають перш за все стверджуватися в поведінці представників правлячої еліти – політичної, бізнесової, культурної, інтелектуальної, управлінської, стверджуватися в системі владних відносин. Мають бути визначені ідеологічні засади поступу української держави з врахуванням соціокультурної специфіки її регіонів.

На сьогодні держава втрачає свої функції як самостійного суб'єкта суспільних відносин, як гаранта і регулятора їх стабільності. Приватновласницькі інтереси тимчасових урядів і президентів не кореспондують з необхідною конструктивною і активною соціальною позицією їх представників, яка відсутня майже повністю, а значить відсутня і соціальна відповідальність за долю країни, за захист її національних інтересів, за людей, які живуть в ній і працюють, створюючи її національне багатство. Отже, зміни на краще в суспільстві можливі в тому разі, коли до складу національної еліти ввійдуть люди, які є носіями високих морально-духовних якостей, здатні взяти соціальну відповідальність за долю держави, регіону у свої руки, зробити усе, щоб відбулися кардинальні зміни на краще і в системі державного і регіонального управління, і в суспільних відносинах.

Висновки. Таким чином, основним чинником, стрижнем критичного стану Української держави виступає криза правлячих еліт, відсутність їх справжньої елітарності. Соціально відповідальний політикум, представлений людьми, що володіють високими морально-духовними, інтелектуальними, професійними, харизматичними якостями здатен врятувати країну від саморуйнації, розколу та самознищення. За таких умов будуть формуватися і закріплюватися природні процеси циркуляції еліт, створюватися можливості до формування, зміцнення викристалізації елітарного духовно-інтелектуального ядра нації. Тільки тоді Україна зможе зміцнити власні позиції, зможе стати соціально відповідальною державою, що здатна виробити і втілити в життя власні стратегії розвитку, відновити свою міць і гідність як самодостатнього суб'єкта геополітичного простору. Саме соціально відповідальні, далекоглядні, стратегічно мислячі професіонали мають очолювати основні посадові місця в усіх гілках влади української держави, що може стати виходом системи на оновлений (навіть рятівний) соціальний порядок, на стабілізацію стану українського суспільства.

Це бажаний варіант «врятування» держави, її суверенності. На погляд українських соціологів прогнозуючи і формуючи бачення України на ближчу перспективу, необхідно виходити не тільки з внутрішніх передумов розвитку країни, але й враховувати напрям розвитку глобально цілого, в якому Україна буде займати певні позиції, проте які саме позиції залежить від того, які цілі будуть висуватися українською елітою, що і творить смисли («смыслотворячою елітою»), політичними партіями, наскільки професійно буде підготовлений і втілений в життя проект державотворення, знайдений баланс між центром та регіонами, відпрацьовані механізми консолідації нації з врахуванням соціокультурної специфіки населення. Відповідальність і елітарність української правлячої еліти виявиться в тому, наскільки легітимною буде ця еліта в очах населення країни, наскільки прийнятним, ефективним буде той курс, який обрано, які нові можливості будуть відкриті для розкриття потенціалів людини, країни, суспільства.

Список літератури:

1. Вовканич С. Пріоритет еліти: інтелект і творчість у злагоді з духовністю // Сучасність. – 1997. – № 7-8. – С. 189-197.
2. Українське суспільство 1992-2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / За ред. д.е.н. В. Ворони, д.соц.н. М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2013. – 566 с.
3. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період. – К. : Факт, 2006. – 156 с.
4. Туренко О.С. Співвідношення соціальної відповідальності та страху в концепті національної держави: українське сьогодні // Наука. Релігія. Суспільство. – № 1. – 2008. – С. 93-100.
5. Діагностика стану та перспектив розвитку соціальної відповідальності в Україні (експертні оцінки) : монографія / О.Ф. Новікова, М.Є. Дейч, О.В. Панькова та ін. ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 256 с.
6. Йонас Г. Принцип відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації: Пер. з нім. – К. : Лібра, 2001. – 400 с.
7. Соціальна відповідальність: теорія і практика розвитку : монографія / [А.М. Колот, О.А. Грішнова та ін.]; за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А.М. Колота. – К. : КНЕУ, 2012. – 501 с.
8. Задорожний Г.В. Свобода – відповідальність як джерело особистісної динаміки господарського розвитку (висновки – орієнтири для подальших досліджень / Духовно-культурні чинники соціоекономічної динаміки. Монографія молодих вчених / Під наук. ред. д.е.н., проф. Г.В. Задорожного, к.е.н., доц. І. Давидова. – Харків : Точка, 2013. – 266 с.
9. Ladd J. The Ethics of Participation / J. Ladd // Participation in Politics. – N.Y. : Atherton-Lieber, 1975.
10. Ортега-і-Гасет Х. Вибрані твори: Пер. з ісп. В. Бурггардта, В. Сахна, О. Товстенко. – К. : Основи, 1994. – 420 с.
11. Белебега І.О. Українська еліта. – Харків : Березіль, 1999. – 346 с.
12. Шульга М.О. Дрейф на узбіччя. Двадцять років суспільних змін в Україні. – К. : ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2011. – С. 420-422.

Дейч М. Е.

Институт экономики промышленности Национальной академии наук Украины

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭЛИТЫ: ПРОБЛЕМЫ СТАНОВЛЕНИЯ**Резюме**

В статье раскрывается сущность, природа, роль социальной ответственности национальной элиты Украины в условиях обострения системного кризиса. На основании результатов авторского экспертного опроса продиагностировано ее состояние. Автор раскрывает значимость социально ответственного поведения национальной элиты по стабилизации ситуации в стране и предлагает пути выхода из кризисного состояния и укрепления социально ответственных действий человека, общества, государства.

Ключевые слова: социальная ответственность, национальная властная элита, системный кризис, общественные отношения, поведение, человек, государство.

Deitch M. E.

Institute of Industrial Economics National Academy of Sciences of Ukraine

SOCIAL RESPONSIBILITY OF THE NATIONAL ELITE: FORMATION PROBLEMS**Summary**

The article reveals the essence, the nature, the role of social responsibility of the national elite of Ukraine in the aggravation of the crisis of the system. Based on the results of the author's expert survey diagnosed her condition. The author reveals the importance of socially responsible behavior of the national elites to stabilize the situation in the country and offers a way out of the crisis and strengthening of socially responsible actions of man, society, state.

Key words: social responsibility, national ruling elite, systemic crisis, public relations, behavior, person, state.

УДК 336.76

Демченко Н. В.

Национальный фармацевтический университет

ФИНАНСОВЫЕ РИСКИ И ДИСБАЛАНСЫ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Статья посвящена анализу причин ряда последовательно происходящих кризисных явлений в глобальной финансовой системе, выявлению дисбалансов и финансовых рисков развития мировой экономики на современном этапе и экономики Украины в частности. Также в статье рассмотрены основные направления их минимизации.

Ключевые слова: глобализация, дисбалансы, финансовые риски, бюджет, дефицит, платежный баланс, финансовые отношения.

Постановка проблемы. Современное состояние мировой экономики определяется феноменом глобализации, в том числе и валютной, как высшей степени проявления интернационализации меж-

дународных финансовых отношений. Финансовая глобализация сегодня многократно превышает материальную сферы производства и характеризуется стремительным ростом транс-